

Julie Christiansen

"Det ondes problem" hos Gunvor Hofmo

En studie av metaforer i Gunvor Hofmos diktning

Bacheloroppgave i Allmenn litteraturvitenskap

Veileder: Siv Gøril Brandtzæg

Mai 2024

Foto: «Forlagsfoto fra 1946, ukjent fotograf», som er hentet fra Vold (2000:650).

Julie Christiansen

"Det ondes problem" hos Gunvor Hofmo

En studie av metaforer i Gunvor Hofmos diktning

Bacheloroppgave i Allmenn litteraturvitenskap
Veileder: Siv Gøril Brandtzæg
Mai 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

I: Innledning

Gud hvis du ennå ser,

det er ingen hverdag mer

(«Det er ingen hverdag mer» i Hofmo, 2021:32)

Gjennom mine 16 år med utdanning har navnet Gunvor Hofmo aldri blitt nevnt. Mens hennes mannlige kollegaer som Tarjei Vesaas, Olav H. Hauge og Rolf Jacobsen har blitt møtt med heder og ære, så har Hofmos diktning levd i en skygge. Dette vekket et behov for å få denne fremragende dikterinnen frem i lyset. Som Jan Erik Vold skriver i sin biografi av Hofmo: «Nevner vi Gunvor Hofmo, så har vi nevnt en stor europeisk poet, enestående i norsk sammenheng (...)» (Vold, 2000:22). Likevel er diktningen hennes ukjent for de fleste. De få litteraturvitenskapelige analysene av Gunvor Hofmo omfatter Sissel Furuseths doktorgrad om versifikasjonen i diktene, Volds biografi og et fåtall andre avhandlinger og artikler¹. Det er imidlertid verdt å verke seg at Hofmo har blitt omtalt innenfor andre fagområder enn litteraturvitenskapen. For eksempel har Gunvor Hofmos diktning blitt brukt i analyser av psykiske lidelser, og innenfor teologien har Hofmos diktning blitt gjenstand for en religiøs resepsjon.²

Det første jeg la merke til da jeg leste Hofmo for første gang var de sterke følelsene som kom frem i diktene. Følelsen av ensomhet og lengsel etter et svar var gjennomgående. Særlig merket jeg meg Hofmos symboltunge bruk av virkemidler for å få frem disse følelsene. Aldri før hadde jeg lest noen som klarte å balansere en så tung bruk av metaforer uten at det

¹ Se for eksempel:

Fra en annen virkelighet. *En historisk-biografisk lesning av diktet «Fra en annen virkelighet» av Gunvor Hofmo.* (2022). [Bacheloroppgave]. Universitetet i Stavanger

Furuseth, Sissel. (2003). *Mellom stemme og skrift: En studie i Gunvor Hofmos versifikasjon.* [Doktorgrad]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Mandujano, Johanne Akslen. (2020). *Moderne stillhet og traume: En studie av stillhet i forfatterskapene til Gunvor Hofmo og Rolf Jacobsen.* [Masteroppgave]. Universitetet i Bergen

² Se for eksempel:

Gunnes, Gyrid. (2010). Finnes Gud på den andre siden av «Gud»? – En teologisk lesning av diktet Guddommen av Gunvor Hofmo. *Idunn: Kirke og Kultur, Vol. 115* (1. utg.). s. 77-83. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3002-2010-01-08>

Vaglum, Per. (2003). Psykoseprodromet i Gunvor Hofmos liv og diktning. *Tidsskrift for Den norske legeforening.* (9. utg.). <https://tidsskriftet.no/2003/04/medisinsk-historie/psykoseprodromet-i-gunvor-hofmos-liv-og-diktning>

virket tvunget og anspent. Selv om jeg har lest Hofmos dikt mange ganger, så føler jeg aldri at min søken etter å forstå hennes metaforbruk er en ferdig reise. Hennes kompleksitet og sammensatte stil gjør henne til dikteren som, for meg, alltid fortsetter å gi. Jeg er på ingen måte ferdig med å utforske Hofmo, og jeg ønsket dermed å bruke denne muligheten for å fordype meg i et aspekt ved hennes diktning.

For meg ble det naturlig å starte denne oppgaven der min egen Hofmo-reise startet: nemlig i tematiseringen av menneskers forhold til Gud. Finnes det en Gud? Og hvis det finnes en Gud, hvem er det i så fall som skal stå til ansvar for verdens ondskap: menneskene eller Gud? Det var disse spørsmålene som kvernet i tankene mine etter at jeg leste Hofmos dikt for første gang. Diktenes uttrykkelse av lidelse er fortsatt aktuell den dag i dag, siden samfunnet i dag også er preget av konflikter og ondskap. Selv i et sekularisert samfunn er dermed problemstillingen om «det ondes problem» helt essensiell. Dette danner derfor utgangspunktet for denne oppgaven. Hofmos dikt inviterer til flere innfallsvinkler, og det er mange ulike typer virkemidler som kan undersøkes. For å avgrense dette temaet, så har jeg valgt å analysere denne tematikken med hovedvekt på metaforbruk. Metaforer vil imidlertid få en sekundær plass i denne oppgaven, og analysen av metaforbruk vil i hovedsak fungere som en inngangsvinkel for å forstå hvordan «det ondes problem» kommer frem i diktene.

I denne oppgaven vil jeg benytte meg av nærlesing som metode. Jeg har valgt å anvende en tekstintern lesing med en hermeneutisk fremgangsmåte. Dette innebærer å bruke en tematisk inngangsvinkel hvor jeg primært ser på diktets metaforer og deres virkninger for å fremme tematikken i diktene, uten å trekke inn konteksten i noen stor utstrekning. Konteksten av Gunvor Hofmos sine dikt er unike, da de befinner seg i en spesiell historisk kontekst. Gunvor Hofmos liv var preget av depresjoner, og hun levde i en tid hvor det ikke var enkelt å være skreiv. Verdensbildet på Hofmos tid var også preget av krigen, og diktene hun skapte kan ansees som nullpunktlitteratur. Konteksten er dermed unik og et mulig objekt for analyse, men jeg har likevel valgt å ikke tillegge den betydning i denne oppgaven da avhandlingene som tidligere er referert til gjør rede for dette. I stedet har jeg valgt å orientere denne oppgaven rundt hvordan flere ulike metaforer sammen bidrar til å uttrykke tematikken «det ondes problem».

Innledningsvis er det også hensiktsmessig å gjøre rede for hva slags forståelse av «det ondes problem» som ligger til grunn i denne oppgaven. I min oppfatning av «det ondes problem» vil jeg primært fokusere på teodicéen. Teodicé er et ord som betegner konkrete religionsfilosofiske og teologiske måter for å løse «det ondes problem» (Scott, 2011:149).

Selv om teodicé-tematikken rommer store deler av min problemstilling, så er det tidvis mer hensiktsmessig å trekke inn en bredere formulering. Jeg har derfor valgt ordlyden «det ondes problem» i stedet for teodicéen. Dette gjør seg særlig aktuelt i del VI, hvor jeg redegjør for Gudsforståelsen i Gunvor Hofmo sin diktning. Denne delen av oppgaven vil til dels gå utenfor teodicé-begrepet, da teodicéen i hovedsak fokuserer på å fremstille løsninger på «det ondes problem» heller enn bakgrunnen for selve problemstillingen. Det samme gjelder for del V, hvor jeg trekker frem årsaker til at Gud blir et aktuelt motiv i diktningen hos Hofmo. En annen grunn til at jeg valgte «det ondes problem», til fordel for teodicéen, er at denne formuleringen er en helt konkret filosofisk og idehistorisk diskusjon. Mens ulike teologer og filosofer har foreslått ulike forklaringer, altså varianter av teodicéen, så er holdningen rundt hva som ligger i «det ondes problem» tilnærmet homogen. I korte trekk handler problemet om å forene eksistensen av en god og mektig Gud med eksistensen av «det onde» (Surin, 1983:225). Dette vil bli ytterligere drøftet i del IV.

Når det kommer til oppbygningen av oppgaven så vil jeg først presentere Gunvor Hofmo og hennes forfatterskap. I denne fremstillingen vil jeg benytte meg av Jan Erik Vold sin biografi. Deretter vil jeg gå nærmere inn på tematikken «det ondes problem», samt problemets plassering i religionsfilosofi, psykologi og i litteraturhistorien. I oppgavens tredje del vil jeg kort gjøre rede for hva som kjennetegner metaforbruk i lyrikksjangeren generelt, samt utdype min metodiske tilnærming som ligger til grunn for denne analysen. I denne delen vil jeg primært anvende Janss og Refsums *Lyrikkens liv* (2010). Metodedelen følges deretter opp av fire deler med nærlesing av Gunvor Hofmos diktning. I nærlesingene av Hofmos sine dikt har jeg valgt å ta utgangspunkt i de fire følgende spørsmålene (besvart i henholdsvis samme rekkefølge i selve analysen): For det første: Hvorfor er det et behov for Gud i Hofmo sine dikt? For det andre: Hvem er Gud i diktene? For det tredje: Hvordan henvender menneskene (jeg-et) seg til Gud i diktene? For det fjerde: Hvordan svarer Gud i Hofmos diktning? Disse fire spørsmålene fremstår fra mitt perspektiv som de fire mest sentrale aspektene ved «det ondes problem», da de adresserer både hvorfor problemet oppstår, hvilke aktører som tar del i problemet og hvordan problemet kan besvares. Disse spørsmålene ble derfor en naturlig inngangsvinkel til analysen i møte med Gunvor Hofmo sitt forfatterskap.

Jeg vil ta utgangspunkt i et større antall dikt fra ulike faser i Hofmos forfatterskap i denne oppgaven, siden formålet er å se en overordnet sammenheng mellom metaforbruk og tematikk. Totalt vil jeg referere til 14 dikt, hvorav de følgende vil bli referert til i sin helhet: «Ensomhet I» (*Jeg vil hjem til menneskene*, 1946), «Vi som er viet» (*Fra en annen*

virkelighet, 1948), «Skaperen» (*Testamente til en evighet*, 1955), «Ordets natt» (*Testamente til en evighet*, 1955), «De siste ordene» (*Testamente til en evighet*, 1955), «Det gjemte» (*Tiden*, 1992), «Herman Broch» (*Tiden*, 1992), «Klager du» (*Epilog*, 1994).

II: Et møte med Mørkets sangerske

Herren har latt henne lide
(Klagesang 1, Bibelen)

Gunvor Hofmo (1921-1995) er en legendarisk lyriker som har satt tydelige spor i norsk litteratur, særlig innenfor prosadiktning. Til tross for lite omtale har Gunvor Hofmo vunnet flere priser, deriblant Doblougprisen. Allerede i sin samtid var Hofmo en revolusjonær skikkelse. Hennes kollega Inger Hagerup, som er kjent for de fleste som har fullført norsk grunnskole, skal ha lest Hofmos dikt og ha uttalt: «Jeg ble grepet av en blanding av fortvilelse og misunnelse og svimmel begeistring: Slike dikt hadde jeg selv ønsket å skrive i drømme, og så ble det Gunvor Hofmo som skrev dem i virkeligheten!» (Nilsen, 2021).

Flere forfattere i samtiden mente at det var vanskelig å tenke seg skjønn og vakker litteratur, og da særlig poesi, etter krigen. Dette virket som en umulig oppgave. Hvordan kunne man skape noe vakkert ut fra så grusomme opplevelser? Hvordan skulle man sette ord på noe så forferdelig? En sentral person i denne sammenheng er Theodor W. Adorno. Han skrev at det var «impossible to write poetry after Auschwitz» (Schmidt, 2013). Gunvor Hofmo kan sees på som en forfatter som utfordret denne oppfatningen. I årene etter krigen ga hun nemlig ut to kritikerroste diktsamlinger: *Jeg vil hjem til menneskene* (1946) og *Fra en annen virkelighet* (1948). I begge diktsamlingene prøver Hofmo å anvende litterære virkemidler til å gjenskape de sterke følelsene som krigen vekket. På denne måten ble Gunvor Hofmo en «generasjonspoet» (Vold, 2000:37).

Hofmo bruker metaforer til å understreke alvoret i diktene. Hofmo sine dikt er symboltunge og tradisjonelle i sin form. Hennes produksjonsperiode strekker seg fra etterkrigstiden og helt frem til slutten av forrige århundre. Denne perioden bærer preg av store forandringer, både kulturelt og politisk. Hofmos lyrikk er derimot konsekvent. Forfatterskapet til Gunvor Hofmo vender stadig tilbake til den samme stemningen, tross at stil og virkemiddelbruk forandres. Tematikken forblir nemlig den samme gjennom hele Hofmos

diktning. Hun skriver om sorgen, fortapelsen og de hensiktsløse virkningene av krig. Som en åpen homofil ble hun en tidlig representant for homofil kjærlighet, og dette ble stadig et motiv i diktningen hennes. Hofmos diktning knytter seg også til universale temaer som håp og gudsdyrkelse. Dette er aspekter ved livet som fortsatt er relevante i dagens samfunn, tross at diktene ble skrevet for flere tiår siden.

I denne oppgaven skal jeg ta for meg de lyriske delene av Hofmos forfatterskap. Hun skrev også innenfor flere sjangre, blant annet novellen. Det er imidlertid lyrikken som står igjen som Hofmos sterkeste bidrag, og det er diktene som utgjør størstedelen av forfatterskapet. Dette er også grunnen til at jeg har valgt meg ut denne delen av forfatterskapet. Før jeg går inn på selve analysen av Hofmo sin diktning, så vil jeg ta en kort gjennomgang av grunnleggende aspekter ved lyrikksjangeren, samt metaforer og nærlesing som metode.

III: Metode og metaforbruk

Med stemme som skaper
en oppstandelse av evigheten
født som et glimt i mennesket!

Gatenes ensomhet tar
imot et blikk, ansikter som
speiler årenes underjordiske
forvirring
og blir til mennesker
naglet til sjelens
bitterlige gudstørst

(«Hermann Broch» i Hofmo, 2021:479)

Tidligere lesninger av Hofmos diktning har ofte tatt i bruk en historisk-biografisk tilnærming. Sissel Furueth beskriver det som «den klamme biografiske hånd som hviler over dette forfatterskapet» (Furueth, 2003:12). I denne oppgaven ønsker jeg derfor å se Hofmos forfatterskap i et nytt perspektiv: med større vekt på å se diktene isolert heller enn i homogenitet med Hofmos egne erfaringer. For å oppnå en analyse som la hovedvekten på

diktene i et vakuum så ble det naturlig å anvende metoder som tilhører nykritikken. Det litterære perspektivet som ligger til grunn for denne oppgaven ble dermed nærlesing. Nærlesning oppstod ikke med nykritikken, men er en viktig del av denne retningen. Det er også verdt å merke seg at nærlesing ansees som den viktigste metoden innenfor nykritikken.

Nykritikerne så på teksten som et «selvstendig fenomen», og ønsket å analysere teksten på et detaljert nivå gjennom å se på de ulike bestanddelene og hvordan de virker sammen for å skape en helhet. Ofte kan flere virkemidler, som kontraster, ironi og metaforer, virke sammen for å fremme ett samlet formål. Nykritikerne fremhevet dette ved å påpeke at virkemidlene fungerer sammen og utgjør deler i en felles enhet.

I nyere tid har den opprinnelige nærlesingsmetoden blitt nyansert, blant annet gjennom større fokus kontekst i nærlesninger. Flere litteraturvitere har argumentert for at tekster ikke kan forstås fullt ut uten å se den i sammenheng med samtiden. Et eksempel på dette er Poul Behrendt som skriver at «Det er ikke teksten, der bestemmer hvordan den skal læses. Det er kontekstualiseringen af den» (Behrendt, 2006:156). Sagt på en annen måte kan nykritikkens metode kritiseres for å undervurdere viktigheten av faktorer utenfor selve teksten. Her er det likevel en hensiktsmessig metode å bruke, siden rammen av denne oppgaven ikke inkluderer disse aspektene.

I denne oppgaven vil jeg inkludere noen refleksjoner rundt Gunvor Hofmos bruk av bibelske allusjoner. Her vil jeg legge vekt på Mikhail Bakhtin sitt intertekstualitetsbegrep. Ifølge Bakhtin forholder tekster seg alltid til tidligere tekster, blant annet ved å bruke allusjoner. Dette kommer, som vi skal se i analysen, tydelig frem i Hofmos dikt. Videre fremhever han også at tekster kan ha en flerstemmighet, blant annet i form av vekslinger i perspektiv. Tradisjonelt har flerstemmighet vært et viktig verktøy i musikken. Fra omtrent 1890 ble dette aspektet også trukket inn i litteraturen ved at forfattere brukte flere perspektiver for å vise frem ulike sider ved en gitt situasjon. Flerstemmighet er dermed et sentralt virkemiddel i både musikk og litteratur, inkludert lyrikkanalyse (Lothe, Refsum og Solberg, 1999:237-238).

Før jeg starter på selve analysen av Hofmo sin diktning er det hensiktsmessig å si noe generelt om metaforbruk innenfor lyrikk, samt hva som kjennetegner lyriske tekster. Et viktig spørsmål i den sammenhengen er: Hva er et dikt? Spørsmålet kan virke enkelt når du først leser det. Men når man dykker ned i litteraturhistorien kan dette spørsmålet virke nær sagt umulig å finne et entydig svar på. En årsak til dette er det Janss og Refsum kaller «formenes

historisitet» (Janss og Refsum, 2010:145). «Formenes historisitet» innebærer at forestillingene om hva som skal inkluderes som «poetisk» eller «lyrisk» varierer over tid (ibid.). Dette kan illustreres med flere tidstypiske eksempler som at «den inngjerdede hagen» ble sett på som et symbol for den evige jomfrudommen til Kristus mor Maria i kristen teologi, at «bonden» ble et uttrykk for det tradisjonelle norske i nasjonalromantikken og det eviggrønne treet «Yggdrasil» som tegn på verden i norrøn mytologi. Disse metaforene illustrerer tidstypiske virkemidler som ikke er like fremtredende i dagens litteratur. Andre illustrerende eksempler er naturalismens tematisering av menneskets manglende egenverdi og opplysningstidens fokus på fornuft og vitenskapelige fremskritt. Dette viser at tematikken også endres over tid.

Gjennom litteraturhistorien har altså diktenes formelle trekk og tematiske forutsetninger variert. Janss og Refsum trekker imidlertid frem at dikt også kan ha et «transhistorisk potensial». Det vil si «at lyrikken operer med en del mer eller mindre faste former og konvensjoner som tas opp igjen og igjen under radikalt ulike historiske forhold og betingelser. Relasjonen mellom historien og diktet er i slike tilfeller et forhold mellom det aktuelle diktet og sjangerhistoriske forhold» (2010:145). Tematikken «det ondes problem» kan sies å ha et slikt «transhistorisk potensial», noe jeg kommer tilbake til i neste del.

Et annet sentralt spørsmål for denne oppgaven er hva som ligger i begrepet metaforer. Helt fra den greske antikken har metaforer tilhørt ulike disipliner, og man snakker i dag om metaforer innenfor alt fra psykoterapi til retorikk³. Uttrykket metafor stammer fra det greske ordet *metaphora*, som kan oversettes til overføring eller utskiftning (Horne et al., 2013, s. 102). I sin enkleste forstand er metaforer språklige bilder, og de blir ofte omtalt som «ikke-uttrykt sammenligning» (Peter Szondi sitert i Ridderstrøm, 2024:1). I Aristoteles sin hyppig siterte definisjon av metaforer deles de inn i fire undergrupper:

³ Se for eksempel:

Balsvik, Eivind. (2004). Helge Svare: «Livet er en reise» - Metaforer i filosofi, vitenskap og dagligliv. *Idunn: Norsk filosofisk tidsskrift*, *Vold*. 38 (3. utg.). s. 241-245. <https://www.idunn.no/doi/abs/10.18261/ISSN1504-2901-2003-03-05>

Evensen, Julie Horger; Malkomsen, Anders og Røsseberg, Jan Ivar. (2023). Metaforer som redskap i psykoterapi. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, *Vol. 60* (Nr. 4). s. 232-237

Storvik, Aagoth Ellise. (2006). Glasstaket – metafor med utilsiktede virkninger? Kjønn, ledelse og rekruttering i staten. *Idunn: Sosiologisk tidsskrift*, *Vol. 14* (3. utg.). s. 219-253. <https://www.idunn.no/doi/abs/10.18261/ISSN1504-2928-2006-03-02>

«Metafor» er et ord som er overført fra sin opprinnelige mening, enten fra det generelle til det spesielle eller fra det spesielle til det generelle eller fra et spesielt til et annet eller ved analogi.

(Om diktekunsten kap. 21 sitert i Kittang, 2003:115)

Etter Aristoteles' inndeling vil man kunne hevde at metaforer er troper som bygger på analogi- eller likhetsprinsippet. Dette underbygges av Aristoteles sitt prinsipp om at en god metafor må bygge på nettopp «likhet». Metaforen som en «likehetstrobe» har også blitt fulgt opp av litteraturvitere i senere tid, eksempelvis Roman Jakobson og I.A. Richards (ibid.). Det finnes flere forståelser av metafor-begrepet, særlig sett i sammenheng med andre nærliggende begreper som metonymien. I denne oppgaven har jeg imidlertid valgt å legge til grunn forståelsen av metaforen som en likhetstrobe.

IV: «Det ondes problem»

«Det ondes problem» er et sentralt paradoks innenfor teologi, og det har blitt omtalt i både religionsfilosofi og litteraturen (Peterson, 1983:321). Essensen i «det ondes problem» er spørsmålet om hvordan det kan eksistere en godhjertet og allmektig Gud når det skjer onde ting i verden. En sentral forutsetning i «det ondes problem» er dermed at verden er preget av ondskap, eller lidelser, som må rettfærdiggjøres. I dagens situasjon, hvor tusenvis av mennesker dør i konflikter rundt i verden, trenger vi ikke å se langt for å innse at verden er preget av ondskap. Forutsetningen om lidelsens eksistens må dermed kunne legges til grunn.

«Det ondes problem» er sentralt innenfor flere religioner (Peterson, 2013:71).

Tematikken er særlig fremtredende i de abrahamittiske religionene islam, jødedommen og kristendommen. Dette skyldes at disse religionene er kjennetegnet av en Gud som er allmektig, allvitende og et moralsk perfekt vesen. I andre religioner, slik som norrøn mytologi eller religionen i det gamle Egypt, er Gudene ikke feilfrie. I slike livssyn vil dermed «det ondes problem» stå mindre sentralt. Innenfor religionsfilosofien er det flere mulige forklaringer på «det ondes problem». Den engelske filosofen og teologen Keith Ward har én mulig forklaring⁴. Den baserer seg på at Gud har skapt en selvstendig verden, hvor han har begrenset mulighet til å gripe inn. Forklaringen til Ward er altså en variant av deisme. Wards forklaring er også et forsvar av moralens objektivitet og gir et grunnlag for en «guddommelig moral» som er forenelig med menneskets frie vilje. Wards sin forklaring er en av mange, men

⁴ Ward har publisert flere verk om religion, Gud og ondskap. Oppsummering av flere av disse kan finnes på hans egen nettside: <https://www.keithward.org.uk/books-all/>

det er hans refleksjoner som korresponderer best med Hofmos dikning etter mitt syn. Det er derfor jeg i denne oppgaven har valgt å ta med Wards teori som et utgangspunkt for denne oppgavens forståelse av «det ondes problem».

Tematikken «det ondes problem» er et klassisk tema innenfor litteratur. «Det ondes problem» har nemlig vært et tema for forfattere gjennom mange tusen år, og flere av verdens største verker har tatt opp dette temaet. Et illustrerende eksempel er *Jobs bok* fra Bibelen. Dette verket er datert til 400-500-tallet fvt., og det ble til i området som i dag tilsvarende Nord-Arabia. Sjangermessig kan verket kategoriseres som et episk, fortellende, dikt. Faktum i *Jobs bok* er orientert rundt den fromme mannen Job som følger Guds vilje selv når han mister alt han eier. Tematikken «det ondes problem» blir problematisert gjennom prøvelsene Job blir utsatt for.

Et eksempel fra nyere tid som tar opp «det ondes problem» er Jon Fosses *Septiologien* (2019-2021). I klassisk form tar Fosse opp spørsmålet om hva kunst, Gud og tid er. Sentralt i romanserien står også tematikken om døden, og hva det vil si å leve et godt liv. I Fosses skildringer ligger det refleksjoner rundt hva det vil si å være med Gud, og hva Guds eksistens medfører for menneskene. Denne tematikken tas også opp i Fjodor Dostojevskijs *Brødrene Karamasov* (1879-1880), hvor karakterene forholder seg til Gud og «det ondes problem» på ulike måter. Effekten av Guds eksistens er et gjennomgående tema i flere av Dostojevskijs verk. For Dostojevskij er menneskets tro på religion likestilt med en validering av menneskenes moralske plikter. En verden uten Gud ville altså vært en verden uten konsekvenser av handlingene, og dermed en verden uten moral. «Det ondes problem» kommer altså frem i alt fra religiøse tekster til moderne Nobelsprisvinnende dikning, og har overlevd en tidsramme på over 2500 år. *Jobs bok*, Fosses *Septiologien* og Dostojevskijs *Brødrene Karamasov* illustrerer dermed at «det ondes problem» har en universalitet som strekker seg på tvers av ulike kulturer og tidsperioder.

«Det ondes problem» er også problematisert av forfattere i etterkrigstiden. Et godt eksempel her er Jens Bjørneboe. Han skriver om lidelsen ved det å være menneske, samt hvordan det er mulig å rettferdiggjøre at mennesker utøver vonde handlinger mot andre. Flere av bøkene hans er orientert rundt «Det onde», og «det ondes problem» er på flere måter det essensielle spørsmålet i forfatterskapet. Dette viser hvordan han, slik andre forfattere som Gunvor Hofmo, har viet sitt forfatterskap til å utforske forholdet mellom Gud og mennesker, noe viser at denne tematikken er verdt å undersøke videre.

V: Lidelse og behovet for Gud i Hofmos diktning

Hvorfor kommer Gud opp som et motiv i Gunvor Hofmos diktning? Som andre verk hvor «det ondes problem» er tematisert inneholder tekstene ofte menneskelig lidelse. Her er Hofmos diktning intet unntak. Gunvor Hofmo er kjent for å ta opp tematikk som utenforskap, sorg og andre negative menneskelige følelser. Flere av disse temaene kan plasseres under paraplyen lidelser. I diktningen hennes blir disse lidelsene ofte uttrykt gjennom bruk av metaforer. I *Fra en annen virkelighet* skriver Hofmo:

[...]
Å, om jeg var en sten
som kunne rumme denne tomhetens tyngde
Om jeg var en stjerne
som kunne drikke denne tomhetens smerte,
men jeg er et menneske, kastet ut i grenselandet,
[...]
(«Fra en annen virkelighet» i Hofmo, 2021:45)

Kosmos er en metafor for det ukjente i Hofmos univers. Stjernene er en gjentagende metafor i diktningen, også i samtalene mellom jeg-et og Gud. Her møter vi det lyriske jeg-et som ønsker å være en stjerne. Hun ønsker å være noe annet enn et menneske, og ønsker seg bort fra det jordlige livet. «Om jeg var en stjerne» sikter til et ønske som hun vet ikke kan oppfylles, men som hun likevel trakter etter. Hvis hun hadde blitt en stjerne, så kunne hun sluppet å føle på «tomhetens smerte» ved å «drikke denne». Samtidig kan stjerne-metaforen også vise til en større sammenheng. Referansen til «stjerne» kan nemlig vise til den kantianske moralfilosofien ifølge Arne Thorvik (2009:5). Kant mente at mennesker har et indre moralsk kompass, og at vi ikke er avhengige av ytre autoriteter for å vite hva som er rett. Det eksisterer altså en grunnleggende morallov som sier hva som er rett og galt. Dette kan medføre at menneskene må følge visse plikter, slik at menneskeheten ikke påfører seg selv en virkelighetstilstand hvor «kvinnen vil bli sådd! / Og smerten ligger / lik furer som dødshær vårmørkt pløyer» («Kvinne ved vinduet» (1955) i Hofmo, 2021:122).

Behovet for en Gud i Hofmos dikt skyldes i stor grad jeg-ets sorg og lidelse. Dette er grunnleggende temaer i hele forfatterskapet og kommer til uttrykk i flere av diktene. Et

relevant eksempel er diktene hvor denne smerten møter leseren allerede i tittelen, slik som i «Ensomhet I»:

Du som engang var hjemme hos menneskene
og kjente deres smil og tårer
kime i stillheten inne i deg,
du er gått ut på veiene
hvor tomheten skriker
at du er revet ut av sammenhengen,
du er gått ut på de mørke veiene,
jaget av en ny virkelighet.

Og av redsel for mørket
og for stillheten
hvis avgrunnen ikke kan måles,
besynger du ensomheten,
besynger du selve forbannelsen.

Og mørket forstørker ditt ansikt,
og stillheten forstørker din røst,
og ofte hender det at du står utenfor deg selv
og ser at din sjel er ved å tilintetgjøres av kulden,
gli ut i mørket mer meningsløs
enn en tanke som aldri er blitt tenkt.

Og ensomheten er huset ved veien
du raver dødstrett inn i
og finner varmt og trygt og godt.
Og ensomheten er frosten
som gjennomryster deg senere på natten,
vinden som iser gjennom åpne sprekker
og istykkerslätte vinduer,
og jager deg ut igjen.
Men ensomheten er fortvilelsen

som hylar over veiene.

(«Ensomhet I» i Hofmo, 2021:38-39)

I Hofmos dikt er ensomheten et gjennomgående motiv. Den inntar en fremtredende rolle i Hofmos diktning. I diktet over blir jeg-et sett utenfra ved at Gud inntar rollen som førsteperson. Gud ser menneskets smerte, og bemerker at jeg-et stiller spørsmål ved hele livet hennes. Uansett hvor hun vender seg blir hun hjemsøkt, om det så er på gaten, hvor «tomheten skriker», eller inne huset hvor «ensomheten er frosten». Tilværelsen hennes føles nå «meningsløs» og preget av den isende «kulden». Jeg-et finner heller ikke et samhold med menneskene rundt seg. Det er «ensomheten» som hindrer det lyriske jeg-et i å finne et sted som er «varmt og trygt og godt». Hun føler seg alene, og vender seg derfor til høyere makter. Men også Gud har gått «ut på veiene» som nå er blitt «mørke». Videre skriver Hofmo at «du er revet ut av sammenhengen». Den nye forståelsen av virkeligheten har altså skapt et nytt blikk på Gud. Kan en verden med så mye «stillhet», «mørke» og «fortvilelse[...]» inneholde en Gud? Kan et samfunn med «istykkerslåtte vinduer» og en fortvilelse «som hylar over veiene» være skapt av en som vil menneskene vel?

Jeg-et befinner seg i en verden preget av grusomheter som får henne til å spørre seg selv om menneskene kan stole på Gud. Før inntoget av «en ny virkelighet» hadde jeg-et Gud som en klippe i livet sitt. Gud var «hjemme hos menneskene / og kjente deres smil og tårer». Men nå er Gud «revet ut av sammenhengen». Nå føler jeg-et at Gud «besynger [...] ensomheten». Han «besynger» altså «selve forbannelsen», den som hindrer henne i å finne sitt fellesskap. Den jeg-et før kunne stole på har dermed skiftet rolle, og vendt seg bort fra den forståelsen jeg-et hadde av virkeligheten. Verden er altså preget av «en ny virkelighet» som får det jeg-et til å problematisere forholdet til Gud. Denne forståelsen av Gud står i kontrast til flere religioner, som kristendommen. Ifølge Det nye testamentet eksisterer det en Gud som bringer menneskene nær gjennom Den hellige ånd. I Hofmos dikt virker det imidlertid som det motsatte skjer. Her eksisterer ikke Den hellige ånd, selv om jeg-et søker tilflukt hos Gud.

VI: Hofmos Gud

Gud får mange roller i Hofmo sine dikt. Gud er den allmechtige, men samtidig den fraværende. Gud er den eneste som kan redde verden, men det finnes også et mørke som ingen Gud er i stand til å redde. Gud er jeg-ets eneste samtalepartner, men han har samtidig forlatt verden. Det gjør at jeg-et står i en «ny virkelighet» alene. Jeg-et klarer likevel ikke å forlate tanken på

at det er en Gud som hører henne, eller som kan høre henne og vender derfor tilbake til samtalen igjen og igjen.

En sentral metafor i skildringen av Gud er som allmektig og kontrollerer av «lyset». Denne metaforen kan vekke assosiasjoner til kristendommen, hvor «lys» ansees som en metafor for det gode og det guddommelige. Et illustrerende eksempel er at Jesus ofte gjentar i Bibelen at han er «verdens lys». I den nikske trosbekjennelsen står det som følger: «Gud av Gud, lys av lys» (Den norske kirke). Hofmo bygger på dette når hun skriver:

I

Jeg tenner Mennesket
som lys ved mørke vann.

Blafrer det, vil jeg komme
gjennom byer og ørkensand!

II

Hellige! Stryker jeg
lyset om menneskenes lemmer

lar kraften renne
som saft over åndens bilder:

Inntil en menneskehet flerres!

Og *Natten*
skyver de levende fram
til dødens kilder!

(«Skaperen» i Hofmo, 2021:124-125)

I dette diktet skriver Hofmo fra Guds perspektiv. Dette skiller seg altså fra perspektivet i enkelte andre av Hofmo sine dikt, slik som i «Ensomhet I» hvor jeg-et taltaler Gud som «du». I utdraget over prøver imidlertid Hofmo å se verden fra Guds syn. Her fremstiller hun Gud som allmektig og allestedsnærværende. Han er den eneste som har muligheten til å «tenne(...) Mennesket / som lys», og dermed den eneste som kan få frem det gode i mennesket. Videre skriver Hofmo at Gud stryker «lyset om menneskenes lemmer». Gud er dermed den som klarer å fylle mennesket med lys, og å omfavne menneskene i lys. Sagt på en annen måte er

det Gud som kan vekke det gode i menneskene, og å skape en god verden hvor menneskene er omringet av godhet. Samtidig beskrives Hofmos Gud som ubesluttsom og lammet.

I diktet «Bærer jeg sommeren» er opplevelsene også beskrevet fra Guds ståsted. Her fremstår Gud imidlertid mer spørrende: «Hva er håp, å menneske / hva er trøst ...» (Hofmo, 2021:123). Gud er ikke lenger allvitende, han er spørrende. Nå er det ikke mennesket som vender seg til Gud. Rollene er snudd på hodet. Guden i Hofmo sine dikt griper ikke inn i den kaotiske verdensorden, til tross for jeg-ets gjentagende skrik om hjelp. Kanskje det er fordi Guden i diktene selv ikke vet hva han skal gjøre? Kanskje han ikke har muligheten til å gripe inn? Dette står i overensstemmelse med den deistiske gudsførståelsen som finnes hos flere religionsfilosofar, deriblant Keith Ward. Det verdensbildet som her kommer til uttrykk, er at Gud har skapt en selvstendig verden. Dette vil medføre at Gud må stå og se på menneskets lidelse, uten mulighet til å gripe inn i mange tilfeller. Samtidig fremstilles Gud som en som «engang var hjemme hos menneskene». Dette indikerer at det har skjedd et brudd mellom Gud og menneskene, som en konsekvens av «en ny virkelighet» («Ensomhet I» i Hofmo, 2021:38).

[...]

Jeg holder et menneskets hånd,

Ser inn i et menneskets øyne,

Men jeg er på den andre siden

Der mennesket er en tåke av ensomhet og angst.

[...]

(«Fra en annen virkelighet» i Hofmo, 2021:45)

I første del av utdraget over beskriver Gunvor Hofmo en trygghetsfølelse, et fellesskap og et samhold. Hun har en kontakt med omverden, og noen å støtte seg på. Jeg-et vender stadig tilbake til samtalen med Gud. På denne måten fyller også Gud det tomrommet som står igjen etter tapet av «min eneste venninne, /den eneste, jeg så henne / gå for å dø» («Jeg har våknet» i Hofmo, 2021:101). Gud tar rollen som samtalepartner i jeg-ets liv. Men plutselig er det en vending: «Der mennesket er en tåke av ensomhet og angst». Tryggheten er borte, og det fellesskap som en gang fantes er ikke der lenger. Når Gud ikke lenger «holder et menneskets hånd», så er verden tom og ensom. Gud blir dermed et symbol på tryggheten. Når Gud er borte, er jeg-et alene i sin «tåke av ensomhet og angst».

Hofmos Gud er ofte skildret som en mørk Gud. Selv om Gud er kontrollør av «lyset», så skaper han samtidig et mørke og en «stillhet». Gud står til ansvar for både verdens lys og verdens mørke.

Vi som er viet til mørke, til stillhet og Gud!
En gud som sover i natten mens jorden revner,
En gud uten renhet, uten skam,
lik døde sinns grenseløse dyp, de som er uten «jeg»!
Å hvor han overvelder jorden med sitt dyp,
sitrer i vårhårdt lys, i avgrunners våte glatthet.
Det som bevisstløst hviler, hviler i ham,
det som urørlig lytter, lytter i ham,
ild som har drept seg selv, er død i ham!
(«Vi som er viet» i Hofmo, 2021:47-48)

I Gunvor Hofmos dikt er Gud skiftende. I det ene øyeblikket inntar han rollen som nær venn og samtalepartner, før han deretter er fraværende og uforståelig. I noen tilfeller har han nærmest menneskelige egenskaper, men i diktet ovenfor fremstår han som en skikkelse uten sjel. Her blir Gud skildret som «uten skam», selv om han har skapt en verden som tillater lidelse og ondskap. Gud eksisterer i et «mørke» som han selv står ansvarlig for, og som menneskene må leve i. Heller ikke når menneskene utøver handlinger som ødelegger verden føler Gud på noen «skam» overfor den verden han har skapt. I stedet står han på utsiden og «sover i natten mens jorden revner». Jorden som «revner» kan her sees på som et symbol for all verdens ondskap. Eksempelvis kan krig ansees som en slik irreversibel forandring, hvor verden revner og etterlater et mørke som menneskene må håndtere. Gud har skapt en verden hvor alt som eksisterer er del av ham. «Det som bevisstløst hviler, hviler i ham». Alt som eksisterer, er del av den verden som han har skapt. Han står derfor til ansvar for alt, både det gode og det dårlige. Alt det gode, slik som «lyset», er del av Gud, men også de mørke tingene er en del av han. Selv de tingene som ikke lever er skapt av Guds hånd. Også de tingene som ikke eksisterer i den jordlige verden lenger har Guds åndsverk over seg.

Hofmo kobler også Gud til symbolet «ild». Innenfor kristendommen anses ilden som et symbol for renselse, gjerne i form av den hellige ånd. Ilden kan også sees på som et synonym for lys. I tillegg har ild blitt ansett som et symbol for liv. «Ild som har drept seg selv» kan dermed tolkes på flere måter. Men uavhengig av hva ilden her skal symbolisere, så er Gud ansvarlig for noe godt som har tilintetgjort seg selv. Dette taler for at den Guden vi

møter her mangler ansvarsfølelse overfor det som «er død i ham», tross at han har skapt dem. I diktet kommer det tydelig frem at jeg-et ønsker seg en Gud som tar mer ansvar overfor hans skaperverk. Det skjer imidlertid ikke, og vi havner derfor tilbake på det grunnleggende spørsmålet: hvordan kan Gud eksistere når verden inneholder lidelse?

Hofmos Gud kan leses som symbol for en guddommelig makt, men det kan også tolkes som et rop til sine medmennesker. Samtidig som jeg-et vender seg til en Gud, så kan skriket om hjelp også fremstå som en mer grunnleggende refleksjon over hvem som skal gripe inn for å stoppe verdens grusomhet. Et grunnleggende spørsmål i forbindelse med «det ondes problem» er nemlig hvem som skal stå til ansvar for ondskap. Er det en eventuell Gud, eller er det oss mennesker som har ansvar for at slike ting ikke skjer? I Hofmo sin diktning vender jeg-et seg til Gud for å løse disse problemene. Men er samtalen med Gud utelukkende en appell til høyere makter, eller er det også en appell til menneskeheten? Her er det nærliggende å se til Kants morallov, som påfører menneskene en plikt til å handle rett. Mennesker kan ikke fullt ut bero på en Gud som skal veilede dem. Tvert imot har menneskene selv et ansvar for å ta de riktige valgene, også i Hofmos diktning.

VII: Et skrik om hjelp

Det lyriske jeg-et i Hofmo sine dikt bærer preg av frykt og mangel på tilhørighet, og søker derfor tilflukt i samtalen med Gud. Men hvordan er egentlig relasjonen mellom jeg-et og Gud? Om det er en ting som er like konstant som lidelsen i diktene, så er det at jeg-et holder fast ved en tro om at Gud finnes. Flere ganger i Hofmos forfatterskap vender jeg-et seg bort fra Gud. Hun prøver å ikke tro lenger. For hvordan kan det eksistere en Gud i denne smerten? Likevel vender hun alltid tilbake til Gud, fordi en verden uten Gud er for jeg-et en verden uten mening.

I

Døde som går gjennom Ordets natt
hyller meg inn i et vinddrag
fra Guds fortrinn, men lekene høres
over det liv de skulle hatt
og krever av meg.

II

Alltid usynlig vinglet
med Guds kappe
Og Djevelens sjel.
Dødsskrikene under hans øyne
svøper meg inn,
slår meg tusenfold ihjel!

(«Ordets natt» i Hofmo, 2021:121-122)

I diktene til Hofmo møter vi en Gud som ikke er til stede på jorden. Tilstedeværelsen hans på jorden var som «et vinddrag»⁵. Nå sitter han et sted langt unna og ser på menneskenes liv utfolde seg. Han har ikke lenger muligheten til å gripe inn i den verden han har skapt. Gud har latt menneskene få ansvaret for sine egne liv. Selv om mennesker har «Guds kappe», så fremstår de «vinglet[e]» fordi de påvirkes av «Djevelens sjel». Jeg-et får derfor ingen støtte hos sine medmennesker. Menneskene har fått et ansvar. De har fått friheten til å velge. De kan velge Guds vei, hvor troen gir dem «Guds fortrinn» og veien inn til et evig liv. Men de færreste mennesker velger ifølge jeg-et den riktige veien.

For samtidig som menneskene kan velge Guds vei, så har Gud åpnet muligheten for å utøve grusomme handlinger. Og det er tanken om at Gud har tillatt dette som «slår meg tusenfold ihjel!». At Gud har satt seg i en situasjon hvor han må observere «dødsskrikene», uten å kunne gripe inn, oppleves som ødeleggende og meningsløst. Jeg-et innser at medmenneskene hennes ikke er i stand til å håndtere det ansvaret som er tildelt dem. For mange er livet oppfattet som en «lek[...]». Dette har ført til at de som betydde noe har forsvunnet fra verden, og «krever av meg» sitt liv tilbake. Jeg-et kjenner på et ansvar overfor «det liv de skulle hatt». Hun føler seg hjemsøkt av denne tanken. Det er som om jeg-et ikke får fred, og i søken etter støtte vender hun til sin faste samtalepartner Gud. Men også Gud har sviktet. «Guds fortrinn», troen, hjelper henne ikke.

I Hofmos dikt er et annet viktig aspekt ved relasjonen mellom jeg-et og Gud søken om å bli ett. Flere av diktene problematiserer grensen mellom Gud og menneskene. Et gjennomgående tema i diktene er at jeg-et spør hvor menneskets ansvar slutter og hvor Guds ansvar starter. I sin siste diktsamling (*Epilog*, 1994) skriver Gunvor Hofmo:

Klager du over din ensomhet?
Den er din eneste tilflukt

det eneste som gjør deg lik Gud!
Du skaper gjennom dens dødsbevissthet
mennesket som går på jorden
fulgt av livets larm
og hører det stilne av din sjels
søvn
(«Klager du» i Hofmo, 2021:494)

I flere av Gunvor Hofmo sine dikt blir gjenforeningen av mennesket og Gud tematisert. I Hofmo sine dikt er jeg-et også ofte på søken etter gjenforening med «min eneste venninne» som måtte «gå for å dø» («Jeg har våknet» i Hofmo, 2021:101). Det er sjelden jeg-et søker etter Gud og sin «venninne» i samme dikt, selv om de ofte snakkes til med samme lengsel og smerte. Dette kan underbygge tolkningen om at Gud kan sees på som et symbol for medmenneskene, eller her: ett menneske. Ønsket om gjenforening med Gud kan dermed også tolkes som et ønske om gjenforening med sin sjelevenn.

Jeg-et tar ofte opp hva som skjer etter døden, og undrer over hvordan hun kan komme nærmere Gud. Ifølge jeg-et er løsningen for sammenkomsten mellom jeg-et og Gud når livet er ferdig, nemlig forening ved døden. Gud har skapt en «dødsbevissthet» hos «mennesket som går på jorden», slik at menneskene er klar over når de endelig kan bli ett. Men når menneskene er på den lidende jordkloden så er det bare én ting som forener Gud (eller de døde) og menneskene. Det er, ironisk nok, en følelse av «ensomhet». Samtidig ligger den en underliggende forventning om at mennesket og Gud en gang skal møtes, hvor menneskene «kan stige» ut av det «susende mørke» opp til «Hans hjerte» («Blinde nattergaler» i Hofmo, 2021:68). I sin søken etter indre ro faller jeg-et ofte tilbake på at løsningen er «sjels / søvn», altså døden. For at jeg-et endelig skal få fred fra verdens lidelse, og sin egen smerte, så må hun forlate verden. «For alt i oss kan bare falle, / tanker, tunge bilder, alt som er» (ibid.). Men før døden inntreffer må jeg-et vende til Gud for hjelp. Hun klarer ikke å gi slipp på samtalen med Gud, fordi Gud gir det jordlige livet mening. I tillegg trenger hun Guds hjelp for å håndtere all lidelsen hun må stå i.

Samtalen mellom jeg-et og Gud skifter tone gjennom forfatterskapet til Gunvor Hofmo. I de første diktsamlingene fremstår jeg-ets rop til Gud som en sentral del av diktene. Samtalene med Gud er ofte i forgrunnen, og jeg-et bruker retoriske verktøy, som metaforer og ladede ord, for å få Guds oppmerksomhet. Et eksempel på dette er «Det er ingen hverdag mer», hvor jeg-et snakker på en desperat og bønnfallende måte:

Gud hvis du ennå ser,
det er ingen hverdag mer

(«Det er ingen hverdag mer» i Hofmo, 2021:32)

Verselinjene over er de to mest kjente fra Hofmo sitt forfatterskap. De er også blant hennes sterkeste. Jeg-et i dette diktet er fortvilet og ønsker svar i sin søken etter Guds eksistens og støtte. Hun bruker sterke ord for å belyse den situasjonen hun befinner seg i, og hun adresserer Gud direkte. Men tross hennes sterke ord, så er det likevel et sterkt innslag av tvil i hennes rop. «hvis du ennå ser» gir uttrykk for at jeg-et tviler på Guds eksistens. Hun roper om hjelp, men hun er samtidig usikker på om noen egentlig hører henne. Finnes det en Gud oppi det hele, og kan han egentlig svare?

Utover i forfatterskapet endrer holdningen overfor Gud seg, både i tonefall og når det kommer til troen på Guds eksistens. I senere dikt blir for eksempel tonen i samtalen mellom jeg-et og Gud mer avdempet:

Og natten er ikke mørk nok
og dagen er ikke lys nok!
Det finnes bestandig lukkede dører
som ingen noensinne
har gått igjennom
Men du vet at den finnes
skaperens innerste hemmelighet
som vokser parallelt
med din ensomhet
og når deg glimtvis
som musikk.

(«Det gjemte» i Hofmo, 2021:479)

I Hofmos senere dikt er de følelsesladde ropene skiftet ut med en dempet og undrende tone. Talen til Gud er ikke lenger i forgrunnen. Nå er det jeg-ets refleksjoner og virkelighetsoppfatning som står mest sentralt. Jeg-et har innsett at hun bare «glimtvis» kan få en innsikt i «skaperens innerste hemmelighet». Hun ønsker likevel svar fra Gud, og en forklaring på hvordan hun skal tro på en Gud som tillater lidelse og sorg. Selv om jeg-et ikke kan forstå alt, så vil hun at Gud skal rettferdiggjøre nettopp «det ondes problem». Her er det ikke lenger tvil rundt Guds eksistens, men heller rundt hans evne og vilje til å gjøre endring.

VIII: En søken etter svar

Som vitne for evigheten,

fortidens dunkle mening

før de døde hvisker:

For sen, for sen!

(«De siste ordene» i Hofmo, 2021:121)

Det lyriske jeg-et vender seg til Gud for å få svar. Hun ønsker svar på hvorfor verden er ond, og på hvem som står til ansvar for denne ondskapen. Jeg-et møter mye smerte og ensomhet, som skaper et behov for å bli hørt og sett. Jeg-et nærmest skriker om hjelp, men Gud svarer ikke. Likevel vender jeg-et seg tilbake til Gud igjen og igjen. Hun holder samtalen gående, og selv når hun mister håpet så vender hun fort tilbake til Gud. Kanskje er det for å dekke ensomheten? Kanskje vender jeg-et tilbake, fordi hun ikke finner noen andre å snakke med? Gud er det eneste håpet for at noen skal lytte. Selv om jeg-et får lite svar på henvendelsene hennes til Gud, er det likevel verdt å se hen til om jeg-et finner noen svar på egenhånd.

Finnes det noe svar på «det ondes problem» i Gunvor Hofmos dikt? I «De siste ordene» får vi et mulig svar på «det ondes problem»:

De siste ordene,

med strupen vendt mot høstlige febre

ikke regnet kan slukke!

De siste ordene

en bygning jeg reiser

i regnets mørke sten for sten!

Som vitne for evigheten,

fortidens dunkle mening

før de døde hvisker:

For sen, for sen!

(«De siste ordene» i Hofmo, 2021:121)

Gud har forlatt verden i dette diktet. Jeg-et er nå helt alene i sin tale, og hun må kjempe «de døde» sin sak i ensomhet. Ingen andre synes å bry seg om dem. Hun har derfor blitt et «vitne for evigheten». Jeg-et ser ikke noen mening med å kjempe lenger. «De siste ordene» er allerede talt. Likevel bygger hun «en bygning / i regnets mørke sten for sten!». De siste

kreftene hennes går ikke lenger til å skrike til Gud. Jeg-et har hun innsett at hun står alene. Alle har sviktet henne. Om det finnes en Gud, noe som blir bekreftet flere ganger i Hofmo sine dikt, så er han i hvert fall ikke på jorden lenger. I den nye «virkeligheten» uten en «hverdag» finnes det ingen Gud. Det er ingen god, allmektig høyere makt som kan redde henne. Menneskene er overlatt til seg selv.

Jeg-et får ingen samhold eller nytte av sine medmennesker. Også de har sviktet henne, ved å ikke oppfylle sin plikt om å ta ansvar. Dette har medført at verden har havnet i et kaos, hvor ingen griper inn. Moralloven har ikke blitt fulgt. Verden har sviktet. Og «de døde» kan aldri vende tilbake. Igjen sitter jeg-et med smerten. Ansvar for å gi «de døde» en verdighet har blitt tillagt jeg-et. Selv om de alle har sviktet dem, så er det ingen andre som hjelper med byggingen i «regnet[...]». Og om de så hadde hjulpet, så hadde det likevel vært for sent til å reparere verden, for tilværelsen har mistet sin mening. Det eneste som er igjen i jeg-ets verden er jaget av «de døde» sine lavmælte stemmer om at hun har skuffet dem. De er borte for alltid, fordi hun var «For sen, for sen!» («De siste ordene» i Hofmo, 2021:121).

IX: Konklusjon

I denne oppgaven jeg sett på hvordan metaforbruk uttrykker «det ondes problem» i Gunvor Hofmos diktning. For å undersøke dette har jeg anvendt nærlesing som metode. Jeg har lagt til grunn en forståelse av metaforer som en «likhetstrope» slik det kommer til uttrykk hos forfattere som Aristoteles, Jakobsen og Richards. Som jeg har redegjort for i denne oppgaven så har «det ondes problem» tilknytning til flere fagområder, inkludert litteraturhistorie, psykologi, teologi og religionsfilosofi. Tematikken har et transhistorisk potensial i form av å være et universalt tema som har aktualitet på tvers av kulturer og tidsrom. «Det ondes problem» har flere mulige forklaringer, hvorav Keith Ward har lansert en variant av teodicéen som en forklaring. Denne mulige forklaringen korresponderes godt med Hofmos forståelse av «det ondes problem», og muliggjør Guds mangfoldige rolle.

For å undersøke «det ondes problem» i Gunvor Hofmo sine dikt så var det naturlig å starte med å undersøke hvordan lidelse er uttrykt i forfatterskapet. Lidelse er et grunnleggende tema hos Gunvor Hofmo, og i flere av diktene brukes metaforer for å skildre følelser av smerte og sorg. Et illustrerende eksempel er Kosmos-metaforen, som ofte settes i sammenheng med «tomhetens smerte». I diktene problematiseres også hvordan mennesket skal manøvrere seg i smerte eller sorg. Et kjennetegn ved jeg-ets håndtering av lidelser er at

hun vender seg til Gud. Gud fremstilles som mangfoldig og inntar rollen som både samtalepartner, trygghetsmanøver og sorgstøtte. Samtidig er Gud lammet. Dette er forenelig med den kristne Guden, og troen på en Gud som vil, men ikke kan gripe inn. Samtidig som Gud fremstilles som en høyere makt, så fremhever det også assosiasjoner til menneskenes ansvar. Jeg-et trenger noen som kan løse verdens problemer. Når Gud ikke griper inn, så står menneskene igjen med ansvaret. Men heller ikke medmenneskene tar ansvar i Gunvor Hofmo sine dikt. Jeg-et står derfor alene i sin søken etter hjelp og støtte for å komme seg gjennom de dårlige periodene.

Hva sier Hofmos diktning oss i vår samtid? De pågående konfliktene setter tematikken i et dagsaktuelt lys. I en verden preget av krig og uroligheter, så blir vi påminnet om spørsmålet rundt hvem som skal stå til ansvar for menneskelig lidelse. Gjennom å studere Gunvor Hofmos diktning har vi sett at «det ondes problem» ikke bare kan kategoriseres som et guddommelig problem, men at det også er relevant i et sekularisert samfunn hvor religion er mindre utbredt. Dette viser at tematikken er minst like aktuell i dag, og at Hofmos diktning kan gi oss en bedre forståelse av det å være et menneske.

Litteraturliste

Primærlitteratur

Hofmo, Gunvor. (2021). *Samlede dikt*. (1. utg.). Gyldendal

Sekundærlitteratur

Behrendt, Poul. (2006). *Dobbelkontrakten: En æstetisk nydannelse*. (1. utg.). Gyldendal

Bibel.no. *Klagesangene*. Hentet 28.03.2024 fra <https://bibel.no/nettbibelen/les/nb-2024/LAM/LAM.1>

Den norske kirke. *De oldkirkelige bekjennelser*. Kirken.no.
https://www.kirken.no/globalassets/kirken.no/om-troen/kristen-tro/oldkirkelige_bekjennelser22.pdf

Furuset, Sissel. (2003). *Mellom stemme og skrift: En studie i Gunvor Hofmos versifikasjon*. [Doktorgradsavhandling]. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.

Horne, Lasse Kjældgaard; Møller, Lis; Ringgaard, Dan; Rösing, Lillian Munk; Simonsen, Peter og Thomsen, Mads Rosendahl. (2013). *Litteratur: Introduksjon til teori og analyse*. (3. utg.). Aarhus Universitetsforlag

Janss, Christian og Refum, Christian. (2010). *Lyrikkens liv: Innføring i diktlesning*. (2. utg.). Univsersitetsforlaget

Kittang, Atle. (2003). Metafor og symbol. *Norsk Litteraturvitenskapelig Tidsskrift, Vol. 6* (Nr. 2). s. 113-127. <https://www.idunn.no/doi/pdf/10.18261/ISSN1504-288X-2003-02-02>

Kvamme, Elsa. (2004). *Kjære Jens, kjære Eugenio*. (1. utg.). Pax Forlag

Lothe, Jakob; Refsum, Christian og Solberg, Unni. (1999). *Stemme. Enge, Turi og Moi, Morten* (Red.). *Litteraturvitenskapelig leksikon*. (2. utg.). Kunnskapsforlaget

Nilsen, Live Vedeler. (2021). «Jeg så min venninne / den eneste, jeg så henne / gå for å dø». *Nasjonalbiblioteket*. <https://www.nb.no/historier-fra-samlingen/gunvor-hofmo-og-ruth-maier/#:~:text=Den%20første%20gangen%20hun%20leste,som%20skrev%20dem%20i%20virkeligheten!>”

Peterson, Michael L. (2013). *Atheism*. (1. utg.). Oxford University Press.

Peterson, Michael L. (1983). II. Recent work on the problem of evil. *American Philosophical Quarterly*, Vol. 20 (Nr. 4), s. 321-339.

Ridderstrøm, Helge. (2024, 4. April). Metafor. *Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier*. <https://www.litteraturogmedieleksikon.no/gallery/metafor.pdf>

Schmidt, James. (21.05.2013). Poetry After Auschwitz – What Adorno Didn't Say. *Persistent Enlightenment*. <https://persistentenlightenment.com/2013/05/21/poetry-after-auschwitz-what-adorno-didnt-say/>

Scott, Mark Stephen Murray. (2011). Theodicy. At the margins: New trajectories for the problem of evil. *Theology today*, Vol. 68 (Nr. 2), s. 149-152.
<https://journals.sagepub.com/doi/epdf/10.1177/0040573611405878>

Surin, K. (1983). Theodicy. *Harvard Theological Review*, Vol. 76 (Nr. 2), s. 225-247.
<https://www.cambridge.org/core/journals/harvard-theological-review/article/abs/theodicy/DD80500246FC11C15BD5C59A567FAE00>

Thorvik, Arne. (2009). Stjernene og barndommen: om det vitale hos Gunvor Hofmo. *Suicidologi*, Årg. 14 (Nr. 2), s. 3-6.

Vold, Jan Erik. (2000). *Mørkets sangerske: En bok om Gunvor Hofmo*. (1. utg.). Gyldendal

